

УДК 811.11'342.9:27-317.3

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНО-ФАБУЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ПРИТЧ

Тараненко Л. І.

Національний технічний університет України «КПІ»

У статті на основі аудитивного аналізу текстів англomовних притч встановлено специфіку їхнього просодичного оформлення, а також обґрунтовано інваріантну та варіантні інтонаційні моделі організації їх структурно-фабульних елементів. За результатами оцінки рівнів емоційного і прагматичного потенціалів озвученої притчі описано енергетичні особливості просодичного оформлення її структурно-фабульних елементів.

Ключові слова: англomовна притча, структурно-фабульні елементи, аудитивний аналіз, просодичні засоби, інваріантна й варіантні просодичні моделі, емоційний і прагматичний потенціали.

Taranenko L. I. Prosodic features of actualization of structural plot components of English parables. In the article on the basis of auditory analysis of English parables the author outlines the specificity of their prosodic organization as well as substantiates invariant and variant intonation patterns of their structural elements. The evaluation of emotional and pragmatic potentials of the spoken parables allowed the author to describe the energetic peculiarities of prosodic features functioning within the parable structural elements (the initial action → development of actions → the result → the parable admonition) and at their junctures.

Ключевые слова: англomовная притча, структурно-фабульные элементы, аудитивный анализ, просодические средства, инвариантная и варианты просодические модели, эмоциональный и прагматический потенциалы.

Taranenko L. I. Prosodic means actualizing structural plot components of an English parable. In the article on the basis of auditory analysis of English parables the author outlines the specificity of their prosodic organization as well as substantiates invariant and variant intonation patterns of their structural elements. The evaluation of emotional and pragmatic potentials of the spoken parables allowed the author to describe the energetic peculiarities of prosodic features functioning within the parable structural elements (the initial action → development of actions → the result → the parable admonition) and at their junctures.

Key words: English parable, structural plot elements, auditory analysis, prosodic means, invariant and variant prosodic patterns, emotional and pragmatic potentials.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У колі загальних проблем лінгвістики тексту та інтонології питання встановлення закономірностей просодичного оформлення текстів різних жанрів залишається украй важливим, оскільки воно безпосередньо пов'язане з вирішенням загального питання коректного інтонаційного оформлення усного мовлення. З огляду на це, особливої актуальності набуває проблема визначення специфіки взаємодії системи просодичних засобів у межах структурних компонентів тексту англomовної притчі, яка, з одного боку, характеризується наявністю традиційних фабульних елементів, а з іншого, – вирізняється функціонуванням у ній прямої або непрямої настанови, покликаної концентрувати дидактичний зміст її етичної ідеї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опису багатоаспектної комунікативної природи притчі як типового тексту малої форми присвячено значну кількість лінгвістичних [3; 4; 5], © Тараненко Л. І. Просодичні особливості актуалізації структурно-фабульних елементів текстів англomовних притч

літературознавчих [1] і релігієзнавчих [2] праць, у яких під різними кутами зору розглядаються її жанрові й функційні ознаки. Проте до теперішнього часу експериментально-фонетичними дослідженнями не опрацьовано питання впливу дидактичного змісту притчі на закономірності взаємодії системи просодичних засобів у межах окремих структурних компонентів і фабульних елементів.

Метою статті є встановлення на основі аудитивного аналізу особливостей просодичного оформлення структурно-фабульних компонентів тексту англомовних притч.

Для цього методологічною основою започаткованого експериментального пошуку слугувала обґрунтована нами [6, 149] уніфікована модель структурно-фабульної побудови текстів притчі, структурними компонентами яких є розповідь і настанова. При цьому поділ «розповіді» на її складові частини було здійснено за такою алгоритмічною послідовністю актуалізації її фабульних елементів: вихідна дія → розвиток дій → результат. Розгляд етичних ідей настанови притчі, яка виконує роль узагальнюючого структурного компонента, проводився на основі їхньої диференціації на духовні сентенції і мирські поради.

В обсязі експериментального пошуку було виконано аудитивний аналіз 31 озвученого тексту англомовних канонічних притч [7; 8], загальна тривалість звучання яких складає 26 хв. Під час проведення експериментально-фонетичного дослідження встановлено специфіку просодичного оформлення притчі у межах і на стиках її структурних компонентів і фабульних елементів, а також звернено увагу на зв'язок між дидактичним змістом етичних ідей настанови та варіативністю просодичних засобів її організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами аудитивного аналізу встановлено, що початок фабульного елемента «вихідна дія», який знайомить слухача з персонажами притчі та окреслює ситуацію, у межах якої здійснюється алегоричний виклад розвитку подій, маркується переважним уживанням в ініціальной інтоногрупі усіченої шкали, яка складається з висхідного такту середньо-підвищеного рівня, та низьким або середньо-пониженим висхідним термінальним тоном зменшеної швидкості зміни напрямку його руху, що слугує, як правило, введенню головного героя твору, наприклад:

A ¹certain man ^ξhad two sons. || (8, 21:28-31); There was a ¹certain ^{}rich man... (7, 16:1-9).*

Іншою закономірністю початку притчі, як видно з прикладів, є те, що ненаголошені склади (напр., *There was a...*), які передують такту, формують висхідний передтакт.

Установлено також, що понад третина притч (41%) починається з порівняння головного персонажу з Царством Небесним. У цьому випадку слово *Kingdom* завжди отримує виділення або наголосом середньо-підвищеного чи високого тонального рівня, або спеціальним підйомом, що надає йому статусу найвагомішої лексичної одиниці інтоногрупи чи всього фабульного фрагмента. При цьому слово *Heaven* оформлюється низьким висхідним або низьким чи середньо-пониженим рівним термінальним тоном, який однозначно вказує на те, що слід очікувати продовження повідомлення, в якому прозвучить важлива для подальшого розвитку подій інформація, наприклад:

The ¹Kingdom of Heaven | is ¹like unto a [↑]certain king... (8, 22:1-14).

Аналіз текстів притч, які починаються зі словосполучення “*the Kingdom of Heaven*”, показав, що вони побудовані, переважно, за простою структурно-фабульною моделлю [6, 154] з послідовним алгоритмом викладу їхнього змісту. Характерно також, що в більшості з них експозиційний елемент фабульного фрагмента «вихідна дія» містить одночасно і пряму настанову притчі. У таких притчах головний персонаж або центральний об'єкт, що слугує метафоричним образом розповіді (напр., образ сіяча, пастиря, скарбу, гірчичного зерна тощо), навколо якого і відбувається опис подій, уводиться середнім чи розширеним тональним інтервалом та спадним термінальним тоном опуклої конфігурації (на відміну від інших випадків, коли він позначається висхідним або рівним тоном):

The Kingdom of Heaven is like unto treasure... (8, 13:44).

Таке просодичне оформлення лексичної одиниці, що акцентує увагу на головному герої притчі, слугує одночасно і виділенню його як об'єкта настанови всього тексту. Це також допомагає реципієнту зафіксувати у пам'яті настанову притчі, яка звучить на початку тексту, та декодувати й усвідомити її етичну ідею вже після повного ознайомлення зі змістом притчі.

Рівень емоційного потенціалу фабульного елемента «вихідна дія» кваліфіковано аудиторіями як переважно низький. Разом з тим, у притчах, що мають настанову, контаміновану у «вихідну дію», подібно до наведених вище прикладів, було зареєстровано стрімке підвищення емоційного потенціалу до середнього рівня. Найвищий рівень емоційності фабульного елемента «вихідна дія» фіксувався у текстах, що починаються з довшої, порівняно з іншими, інтонаційної групи, наприклад:

The Kingdom of Heaven is like unto a merchant man, seeking goodly pearls... (8, 13:45-46).

На просодичному рівні зростання емоційного потенціалу відображається актуалізацією в межах «вихідної дії» поступово висхідної ступінчастої шкали у поєднанні з високим спадним термінальним тоном (напр., на слові *merchant*), у виділенні якого як ключової лексичної одиниці і настанови, і вихідної дії притчі провідну роль виконує інтенсивність.

Щодо прагматичного потенціалу фабульного елемента «вихідна дія», то він залишається низьким у текстах, які мають складну структуру, та зростає вже на початку коротких текстів, побудованих за простою моделлю, за рахунок більш концентрованої актуалізації в них алегоричного змісту або за наявності настанови притчі на її початку.

У межах фабульного елемента «розвиток дій» аудиторіями зареєстровано найвищий порівняно з іншими структурними компонентами рівень емоційного потенціалу, зумовлений актуалізацією у цьому фабульному елементі діалогічних реплік, які вводяться, подібно до інших досліджуваних нами наративних фольклорних творів (казка, міф і легенда) середньо-пониженим або середньо-підвищеним рівнем термінальним тоном, який налаштовує слухача на сприйняття суттєвої для декодування алегоричної розповіді інформації, наприклад:

...said → unto him (8, 18:23-35), ...he sent unto them his son, → saying... (8, 21:33-41).

Установлено також, що наявність діалогічних реплік є типовою для текстів притч, які мають багатоступеневу послідовну та паралельну схеми алгоритму розвитку дій і їхніх результатів. Специфіка реалізації таких схем полягає в тому, що паралельно з розгортанням пропозиційно-сміслових компонентів фабули «розвиток дій», відбувається виклад відповідних компонентів фабули «результат», унаслідок чого емоційний потенціал реалізується у висхідно-спадному напрямку у межах кожного повторення ходу розвитку дій та їхніх результатів, наприклад:

But when the husbandmen saw the son, they said among themselves, 'This is the heir. Come, let us kill him, and let us seize on his inheritance.' And they caught him and cast him out of the vineyard and slew him. || (8, 21:33-41).

У прикладах, подібних до наведеного, висловлення прямої мови реалізують спонукальну функцію і оформлюються, відповідно, просодичними засобами, що слугують вираженню більшого ступеня емоційно-прагматичної ваги самого висловлення. Інтонаційні моделі таких висловлень характеризуються широким або розширеним тональним діапазоном, дещо підвищеною гучністю, складним мелодійним контуром. Цьому також сприяють розширені й широкі тональні інтервали на ділянці інтонаційної групи «передтермінальна частина – ядро». Тут можна стверджувати, що динаміка наростання емоційного потенціалу у висловленнях прямої мови

зумовлена вираженням певних почуттів та переживань персонажів, пов'язаних зі створенням алегоричного образу притчі.

Підвищений рівень емоційності реєструвався також у діалогічних репліках, що мають форму питальних речень. Так, у власне запитаннях, кваліфікованих як емоційно-забарвлені, термінальна частина оформлюється високим висхідним тоном, інтенсифікованим позитивним розширеним тональним інтервалом:

Wilt thou then have us go ξ and gather them 'up?' || (8, 13:24-30).

У випадках, коли питальне речення набуває значення риторичного запитання, структура його фінальної інтоногрупи складається з висхідного такту, високого або середньо-підвищеного спадного тону широкого діапазону, який має форму високого висхідного тону на ядерному складоносії та низького рівного затакту. Така форма високого спадного тону є типовою для емоційного мовлення, що свідчить про підвищений емоційний потенціал фрагмента «розвиток дій». Крім того, риторичні питання, як правило, вводяться перепадом тонального інтервалу на стику з попередньою інтоногрупою та актуалізуються в широкому або розширеному тональному діапазоні, наприклад:

And he \rightarrow said unto him, | 'Friend, ξ how 'camest thou in ξ hither not having a wedding garment?' || (8, 22:1-14).

З поданого контексту видно, що функційне призначення риторичних питань у структурі тексту притчі, які мають окреслену інтонаційну модель, полягає, з одного боку, у вираженні негативної оцінки мовцем ситуації, що склалася, з іншого – в імпліцитному спонуванні співрозмовника до дії з метою змінити стан речей.

Важливим призначенням фабульного елемента «розвиток дій» є створення контексту, у межах якого відбувається розгортання алегоричного викладу подій, що транслюють духовний та життєвий досвід людства. Щоб допомогти реципієнту декодувати етичну ідею притчі, спрямовану на вироблення в нього навичок коректної оцінки вад і чеснот, фабульний елемент «розвиток дій» описує поведінку різних персонажів у низці життєвих ситуацій, які виникають під час здійснення вибору між добром і злом, наприклад:

Then ξ he ξ that had received the \uparrow five talents ξ went and traded with the same, | and made them a nother five talents. || And likewise he ξ that had received two, | he also \uparrow gained a nother two. || But he ξ that had received one | went and dug in the earth ξ and hid his \uparrow lord's money. || (8, 25:14-30).

У поданому фрагменті дидактична ідея просвіти душі людини й поширення знань реалізується за рахунок протиставлення персонажів їхнім діям та характеристикам. Контрастне розрізнення персонажів, що на лексичному рівні вводяться за допомогою займенника *he*, забезпечується саме просодичними засобами, у першу чергу, розширеним негативним тональним інтервалом між *he* і *that* (низький початок наступної інтоногрупи поєднується з високим висхідним тоном вузького діапазону). Контрастне уведення кожного героя супроводжується протиставленням їхніх дій: позитивна оцінка примноження багатства перших двох дійових осіб досягається шляхом виділення слова *a nother* високим спадним термінальним тоном широкого діапазону складної конфігурації, що має підйом на ядерному складоносії і падіння на затакті, та актуалізується зі зменшеною швидкістю зміни напрямку його руху, тобто слугує засобом виокремлення комунікативного центру інтоногрупи. На противагу емпатичному виділенню дій позитивних персонажів, слухач набуває підстав сприймати третього героя як негативного за рахунок протилежного озвучення його дій у звуженому тональному діапазоні з низьким

спадним термінальним тоном. Така контрастна взаємодія просодичних та лексичних засобів і слугує реалізації дидактичної функції притчі, спрямованої на вироблення у реципієнта навичок етичної поведінки у життєвих ситуаціях.

Просодична організація фабульного елемента «результат» цілком відповідає його функційному призначенню – привернення уваги слухача до неминучого наслідку вчинків персонажів притчі. У зв'язку з цим, зазначений фрагмент характеризується вживанням інтонаційних параметрів підвищеної промінантності. Під час його актуалізації ключові слова оформлюються високими і середньо-підвищеними спадними тонами малої швидкості зміни напрямку їхнього руху. Рекурентними є усічені, ковзні спадні та ступінчасті спадні з порушеною поступовістю різновиди шкали. Загальна реалізація розглядуваного фабульного елемента відбувалася в розширеному тональному діапазоні зі складними мелодійними контурами іноді при підвищеній гучності звучання ключових слів. При цьому рееструвалося затухання тонального рівня в напрямку до завершення «результату»:

And when they had nothing to pay, | ^ˈhe ^ˈfreely for ^ˈgave them ^ˈboth || (7, 7:41-43).

Іншою ознакою підвищення емпатичності аналізованого фабульного елемента є актуалізація в одній інтоногрупі двох спадних кінетичних тонів, наприклад:

And ^ˈhe would ^ˈnot, | but ^ˈwent and ^ˈcast him into ^ˈprison | till he should ^ˈpay the ^ˈdebt. || (8, 18:23-35).

З прикладу видно, що в інтоногрупі *And ^ˈhe would ^ˈnot* перший кінетичний тон уживається для підсилення ступня виділення особового займенника *he*, тобто має місце і семантичний, і просодичний контраст, а другий спадний тон слугує вираженню остаточності результату попереднього розвитку подій.

У випадках, коли фабульний елемент «результат» включає пояснення причини наслідків розвитку попередніх дій, його термінальна ритмогрупа позначається, як правило, низьким або середньо-пониженим висхідним тоном вузького діапазону, який створює враження семантичної незавершеності інтоногрупи, в якій він уживається, та сигналізує про продовження інформації, наприклад: *...and because they had ^ˈno ^ˈroot ^ˈξ they ^ˈwithered a^ˈway. || (8, 13:1-9).*

Значна частина текстів притч реалізує кінцеве висловлення фабульного елемента «результат» у риторичній формі, що має структуру спеціального питання, тому його ключове слово оформлюється низьким спадним термінальним тоном, якому передують негативний середній або розширений тональний інтервал, наприклад:

Which of ^ˈthose ^ˈtwo ^ˈξ did the ^ˈwill of his father?" || (8, 21:28-31).

Завершення викладу сюжету притчі риторичним питанням здатне у поєднанні з окресленим просодичним супроводом спонукати слухача до міркувань, реалізуючи сугестивний вплив на його емоційну сферу, наслідком якого стає віддзеркалення у свідомості індивіда алегоричного образу етичної ідеї притчі.

Заключний структурний компонент притчі «настанова» містить безпосереднє формулювання етичної ідеї тексту у формі духовної сентенції чи мирської поради. У зв'язку з цим, просодичне оформлення настанови характеризується відсутністю різких тональних, динамічних та темпоральних перепадів, ритмічною регулярністю, актуалізацією низьких спадних термінальних тонів, що створює доброзичливе, але переконливо-повчальне звучання фінального фрагмента притчі:

So ^ˈshall it be at the ^ˈend of the ^ˈworld: | the ^ˈangels shall ^ˈcome forth ^ˈξ and ^ˈsever the ^ˈwicked from a^ˈmong the just, | and shall ^ˈcast them into the ^ˈfurnace of fire: | there shall be ^ˈwailing and ^ˈgnashing of teeth. || (8, 13:47-50).

Як видно з прикладу, актуалізація настанови притчі супроводжується підвищенням рівня емоційного потенціалу, оскільки її загально-дидактична функція набуває емоційного звучання за рахунок спадної ковзної шкали, виділення прагматично вагомих слів спеціальним підйомом, варіювання діапазону від середнього до розширеного, незначного сповільнення темпу в останній інтоногрупі фрагмента.

Категоричність і авторитетність звучання настанови досягається також однаковим виділенням наголосом повнозначних слів інтоногруп, який сприяє рівномірному розподілу його інформаційного навантаження, що в поєднанні з перерахованими вище інтонаційними параметрами слугує підсилению реалізації квінтесенції змісту настанови притчі та здійсненню сугестивного впливу на реципієнта. З огляду на це, структурно-фабульний компонент притчі «настанова» і вирізняється найвищим рівнем вираження її прагматичного потенціалу.

Остання фраза притчі, що експліцитно формулює її настанову, часто містить просодичний контраст, який допомагає слухачеві коректно декодувати квінтесенцію змісту її духовних сентенцій чи мирських порад. Так, наприклад, у настанові *Who hath 'ears to 'hear, | let him 'hear.* || (8, 13:1-9) контрастують розташовані в суміжних інтоногрупах лексичні одиниці *'ears to 'hear* і *'hear*, які привертають увагу реципієнта у першому випадку за рахунок виділення високим висхідним термінальним тоном із наступним частковим наголосом на повнозначному слові (*'ears to 'hear*) та завдяки виділенню у другому випадку ключового слова *'hear* високим спадним тоном широкого діапазону і позитивним розширеним тональним інтервалом. Взаємодіючи таким чином, просодичні засоби виконують інтенсифікуючу роль відносно лексико-граматичних та акцентують увагу слухача на тих лексичних одиницях, які допомагають декодувати алегоричний образ дидактичного змісту притчі.

Узагальнення результатів аудитивного аналізу текстів притчі свідчить, що значну роль в її реалізації відіграє емоційна сфера мовця, яка в кінцевому результаті й визначає актуалізацію сукупності просодичних засобів, що він добирає під впливом оцінки дій героїв у межах кожного фабульного елемента сюжету притчі (вихідна дія, розвиток дій, результат і настанова).

Щодо емоційного потенціалу досліджуваних текстів притч, то його слід кваліфікувати як переважно низький, який може підніматися до середнього рівня під впливом зміни емоційного стану мовця в залежності від змісту описуваних у межах фабульних елементів «розвиток дій» і «результат» вчинків персонажа та їхніх наслідків. Переважання низького емоційного потенціалу притчі пов'язується аудиторіями-інформантами з її повчально-настановним функційним призначенням, реалізація якого досягається саме завдяки стриманому, спокійному й виваженому звучанню тексту. При цьому притча як типовий текст малої форми характеризується, зазвичай, концентрованим викладом її змісту, тому в ній немає простору для розгортання емоцій, зростає лише її прагматичний потенціал, оскільки притчі, подібно до прислів'я, містять лише лапідарну інформацію, необхідну для відтворення алегоричного образу та моделі певної ситуативної поведінки. Іншими словами, актуалізація притчі на низькому рівні емоційного потенціалу слугує кращому донесенню та сприйняттю її дидактичної настанови.

Прагматичний потенціал притчі, подібно до казки, поступово зростає в напрямку від розвитку дій до їхнього результату, досягаючи максимального показника (середнього рівня або низької зони високого рівня) на фабульному елементі «настанова». Проте, порівняно з іншими фольклорними текстами малої форми, притча вирізняється найвищим рівнем прагматичного потенціалу її тексту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчило існування зворотно-пропорційної залежності емоційного і прагматичного потенціалів притчі від обсягу її тексту: чим коротший текст, тим більш концентрованим і стрімким у динаміці розгортання є прагматичний потенціал тексту при низькому рівні чи незначному зростанні емоційного потенціалу і, навпаки, – емоційний потенціал має тенденцію до підвищення в більших

за обсягом текстів, досягаючи високої зони середнього рівня, у той час, коли прагматичний потенціал збільшується поступово у напрямку до настанови.

До інваріантної моделі взаємодії просодичних засобів оформлення структурно-фабульних компонентів тексту притчі слід віднести актуалізацію помірних темпу й гучності, хвилеподібного руху тону, середніх за тривалістю пауз на стиках фабульних елементів та коротких пауз у їхніх межах, усіченої і ступінчастої з порушеною поступовістю різновидів шкали, спадного термінального тону, а також маркування комунікативно сильних складів (перший наголошений і ядерний) розширенням тонального діапазону.

У межах вирішуваної проблеми вбачається доцільним здійснити підтвердження результатів проведеного нами аудитивного аналізу кількісними закономірностями змін емоційного та прагматичного потенціалів структурно-фабульних компонентів тексту притчі, установлених апаратним шляхом у процесі акустичного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бальбуров Э. А. Притча в литературно-критическом и философском сознании XX-начала XXI веков / Э. А. Бальбуров, М.А. Бологова // Критика и семиотика. – 2011. – Вып. 15. – С. 43–59.
2. Богачевська І. В. Притча як об'єкт релігієзнавчого дослідження // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Вип. 59. – Філософські науки. – С. 3–8.
3. Мусієнко Ю. А. Лінгвокогнітивні і прагматичні особливості просодичного оформлення англійських притч (експериментально-фонетичне дослідження): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Ю. А. Мусієнко. – К., 2014. – 20 с.
4. Пихтовникова Л. С. Дискурс притчі у синергетичному аспекті / Л. С. Пихтовникова, І. М. Яремчук // Наукові записки. Серія: Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – Острог: Національний університет «Острозька академія». – С. 266–270.
5. Рыкунова И. Ю. Эмотивно-прагматический потенциал слова в евангельских притчах // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2012. – Т. 66. – № 2. – С. 11–14.
6. Тараненко Л. І. Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми: Монографія / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : Кафедра, 2014. – 288 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. Book of Luke: 21st Century King James Version [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Luke+1&version=KJ21>.
8. Book of Matthew: 21st Century King James Version [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthew%201&version=KJ21>.